

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA IN NJENO DOKUMENTIRANJE

Strokovni članek | 1.04

Izvleček: Članek predstavlja pogled na dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine na primeru priprave prijavnne dokumentacije za vpis v Register žive kulturne dediščine. Osredinja se na pomembnost dokumentiranja te vrste kulturne dediščine. Pri tem avtorica poudarja njeno celovito spoznavanje, ki omogoča ohranjanje skupne identitete in zagotavlja občutek pripadnosti.

Ključne besede: nesnovna kulturna dediščina, Register žive kulturne dediščine, Koordinator varstva žive kulturne dediščine, dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine

Abstract: Taking as an example the preparation of application documents for the registration in the Register of Intangible Cultural Heritage, this essay examines the process of documenting the intangible cultural heritage. It focuses on the relevance of documenting this type of cultural heritage, with the author stressing the importance of becoming familiar with all of its aspects; this enables the preservation of common identity and a feeling of belonging.

Key Words: intangible cultural heritage, Register of Intangible Cultural Heritage, Coordinator for the Protection of Intangible Cultural Heritage, documentation of intangible cultural heritage

Nesnovna kulturna dediščina Slovenije, v zakonu¹ imenovana živa kulturna dediščina, je danes predmet dokumentiranja in preučevanja več ustanov in posameznikov, ki se ukvarjajo s to vrsto dediščine. Mnoge prireditve, ki z različnih vidikov ponazarjajo nesnovno kulturno dediščino, ter številni strokovni članki in publikacije² o njej kažejo na njeno današnje stanje v Sloveniji. Lahko rečemo, da zanimanje zanjo narašča, prav tako pa tudi zavedanje posamičnih nosilcev, da so njihovo znanje ali veščine lahko predmet zanimanja raziskovalca. Ta si skladno s temo, ki ga zanima, primerno metodologijo in tehnikami raziskovanja prizadeva ustrezno dokumentirati njene prvine in jih predstaviti zainteresirani javnosti ter tako poskrbeti, da se spomin na dediščino z dokumentiranjem njenih časovnih in prostorskih določil ohrani tudi za naslednje generacije. Ob tem pa je bistveno, kakor opozarja Barbara Kirshenblatt-Gimblett (2004: 53), da se na primeren način ohranja sistem nesnovne kulturne dediščine kot celote, ki živi, ne pa da se raziskovalci usmerjajo samo v zbiranje njenih nesnovnih, nematerialnih prvin.

V slovenskem prostoru deluje služba koordinatorstva varstva žive kulturne dediščine, ki jo urejajo zakonske podlage iz leta 2008. Takrat je bila z Zakonom o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2008) Unescova *Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (v nadaljevanju Konvencija) priznana in sprejeta in v slovensko zakonodajo implementirana z Zakonom o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1 2008 in nadaljnje spremembe). Prav Unescova Konvencija je temelj za razumevanje in vrednotenje nesnovne kulturne dediščine, ki je tedanje odgovorne usmeril k iskanju zakonskih podlag njenega varovanja v Republiki Sloveniji. Ob tem ima pomembno vlogo Koordinator varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Koordinator), ki prepozna, raziskuje in doku-

mentira nesnovno kulturno dediščino. Svoje naloge in dolžnosti v okviru javne službe opravlja od leta 2009. Prvi dve leti je naloge Koordinatorja opravljal Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, z letom 2011 pa je Koordinator postal Slovenski etnografski muzej. Ena izmed pomembnejših nalog Koordinatorja je priprava predlogov za vpis strokovno potrjenih elementov nesnovne kulturne dediščine na državni seznam registriranih enot, imenovan Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju Register; spletni vir 1). Prva enota, Škofjeloški pasijon, je bila na seznam vpisana konec leta 2008, od leta 2012 pa se Register redno dopolnjuje z novimi vpisi.³

Konvencija govori o nesnovni kulturni dediščini kot o praksah, predstavitev, izrazih, znanjih, veščinah in z njimi povezanih materialnih elementih človekove kulture, kot so orodja, predmeti, izdelki, tudi kulturni prostori, ki jih ljudje sprejemajo kot del svoje kulturne dediščine, ki se prenaša iz roda v rod, iz prostora v prostor, iz preteklosti v sedanost. Ob tem nastajajo nove pojavne oblike in elementi, pa tudi skrb za ohranjanje občutka identitete in povezanosti njenih nosilcev. Prav ta opredelitev nesnovne kulturne dediščine kot tistega dela naše kulture, ki se v času krepi in ohranja skupno pripadnost, nakazuje, da jo je treba spoznavati in dokumentirati.

S spoznavanjem in dokumentiranjem nesnovne kulturne dediščine se sreča praktično vsak etnolog, ki raziskuje predmetno dediščino in z njo neločljivo povezane nematerialne prvine. Pri spoznavanju in dokumentiranju vseh pojavnih oblik neopredmetene dediščine, ki se nenehno spreminjajo in poustvarjajo, moramo biti pozorni, da s svojimi dejanji ne povzročamo njihove »zamrznitve« ter da dopustimo, da v ospredju ostaja njihova »živost«. Človeška kultura namreč ni statična, temveč je podvržena vplivom različnih dejavnikov, ki jo stalno spreminjajo in na novo definirajo. Richard Kurin pravi, da se kultura, ki živi, ohranja in prenaša s kontinuirano družbeno prakso. Njeni nosilci so pri tem bistvenega pomena, saj imajo prav oni številna znanja in veščine, ki so nesnovna kulturna dediščina, z njo živijo vsak dan in jo

1 Zakon o varstvu kulturne dediščine iz leta 2008 govori o živi kulturni dediščini, medtem ko si stroka prizadeva, da se to terminološko preimenuvanje zaradi neustreznosti spremeni v termin nesnovna kulturna dediščina.

2 Ena zadnjih publikacij o nesnovni kulturni dediščini je *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini* (Jerin idr. 2012), ki je izšel kot tretja publikacija v knjižni zbirki *Priročniki SEM*.

3 Konec meseca maja 2014 je bilo v Register vpisanih 34 enot nesnovne kulturne dediščine.

Priprava prleške gibanice.
Foto: Anja Jerin, Kog, 29. 10. 2013.

Izdelovanje trničev in pisav.
Foto: Anja Jerin, Velika Planina, 11. 8. 2013.

na različne načine prenašajo na zainteresirane posameznike ali skupine. Nosilci imajo glavno vlogo pri določanju, kaj je njihova nesnovna kulturna dediščina, kako je dokumentirana, na kakšen način se ohranja, spoznava, predstavlja, prenaša in zakonsko varuje. Nesnovna kulturna dediščina je po definiciji živa, vitalna in vpeta v stalno spreminjajoče se družbene odnose (Kurin 2004: 7–8).

Ob tem se raziskovalci srečujemo z dokumentiranjem elementov materialne, družbene in duhovne kulture ljudi. Nesnovna, nematerialna kulturna dediščina povezuje vse tri ravni, saj so po Konvenciji to ustno izročilo in izrazi, vključno z jezikom kot nosilcem nesnovne kulturne dediščine, uprizoritvene umetnosti, družbene prakse, rituali in praznovanja, znanje in prakse o naravi in svetu ter tradicionalne obrtne veščine.⁴ Vsi naštetni elementi so lahko predmet raziskovanja v etnologiji in sorodnih vedah. Če strokovnjaki presodijo, da so primerni za vpis v Register, so na podlagi pobude, ki jo Koordinatorju poda strokovnjak, ustanova ali posameznik, ki se z raziskovanjem te dediščine ukvarja zgolj ljubiteljsko, vključeni v postopek vpisa v Register. To najprej predvideva pridobitev raznovrstne dokumentacije na podlagi temeljite raziskave in pripravo prijavnega obrazca z obveznimi prilogami, ki jih predlagatelj skupaj s prijavo posreduje Koordinatorju.⁵ Prijavni obrazec je dostopen na spletni strani Koordinatorja (spletni vir 2). Obsega podatke o imenu, lokaciji, dataciji in nosilcu enote, opis dediščine in utemeljitev za vpis v register. Prav tako so vanj vključeni podatki o prilogah, pri čemer morajo biti za fotografije, video in avdio priloge navedeni podatki o kraju in datumu nastanka in njihovem avtorju. Dokumentacijo enote nesnovne kulturne dediščine, ki je že vpisana v Register, sestavlja celovita predstavitev dediščine in vseh njenih nosilcev. Predstavljena je z besedilom, ki obsega splošni opis kakor tudi posebnosti posamičnih nosilcev. Del predstavitve je tudi

obvezno fotografsko gradivo,⁶ ki najprepričljiveje govori o stanju nesnovne kulturne dediščine v današnjem času. Pri tem je v ospredju dokumentarnost fotografskega medija kot tistega načina dokumentiranja nesnovne kulturne dediščine, ki nam odkriva pogled na konkreten prostor in čas. Večinoma je fotografija zelo uporaben način zapisovanja podatkov, so pa tudi nekateri pojavi nesnovne kulturne dediščine, ki jih je težje predstaviti skozi fotografski objektiv. Ker pa so obvezni del prijave dokumentacije prav fotografije, je potrebno enote opremiti s kar najbolj opisnimi posnetki. Temeljni napotki za oblikovanje fotografij⁷ narekujejo, da je priložena fotografija po možnosti v ležečem formatu, njena ločljivost pa naj bo vsaj 600 dpi za velikost 9 x 12 cm. Vsebinsko naj »govori« o tisti prvini nesnovne kulturne dediščine, ki je predmet vpisa v Register. V primeru dokumentiranja znanj in veščin, povezanih z določenim izdelkom, to narekuje fotografiranje samega postopka oz. njegovih faz kakor tudi končnega izdelka oz. produkta. Podobne vsebinske usmeritve je treba upoštevati tudi pri fotografiranju različnih dogodkov, šeg in navad.

Skrb za hrambo fotografskega gradiva se začne pri njegovem avtorju, ki s svojim sistemom hrambe določa njegovo nadaljnjo rabo. Temeljni standardi hrambe avtorju nalagajo zapis natančnih podatkov o fotografiji (podatki o kraju in času fotografiranja, ime, opis, avtor oz. vir). Pomemben je tudi način hrambe izvirnih, danes večinoma digitalnih zapisov oz. fotografij; bistveno je namreč, da imamo to gradivo zaradi možnosti izgube shranjeno na več mestih. Fotografije so del dokumentacije posamične enote nesnovne kulturne dediščine, ki je shranjena v arhivu Koordinatorja; njegova naloga je skrb za ustrezno hrambo in učinkovit dokumentacijski sistem. Ta mora omogočati, da je gradivo varno shranjeno in dostopno v vsakem trenutku.

Izredno povedno dopolnilo dokumentacije posamičnih enot, ki so predmet vpisa v Register, so tudi video in zvočni zapisi,⁸ ki

4 V Sloveniji zvrsti nesnovne kulturne dediščine določa Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (7. člen); deli jo na šest zvrsti: 1. ustno izročilo in ljudsko slovstvo, 2. uprizoritve in predstavitve, 3. šege in navade, 4. znanja o naravi in okolju, 5. gospodarska znanja in veščine in 6. razno.

5 Več o postopku vpisa v Register v: Pukl 2012: 27–33.

6 Trenutno je v Register, ki še ni informacijsko podprt, vključena le fotografska predstavitev posamičnih enot nesnovne kulturne dediščine.

7 Več o fotografskem dokumentiranju nesnovne kulturne dediščine in izboru prilog za Register v: Jerin 2012: 41–45.

8 Več o avdiovizualnem dokumentiranju nesnovne kulturne dediščine v: Valentinčič Furlan 2012: 35–40.

so v primerjavi s fotografijo primernejši za dokumentiranje določenih zvrsti dediščine, npr. obrtnih in gospodarskih znanj ter šeg. Za video zapise skrbi Kustodiat za etnografski film v Slovenskem etnografskem muzeju, ki hrani tako izvirno gradivo iz produkcije SEM kakor tudi značilne video prikaze, ki jih kot priloge k prijavam nesnovne kulturne dediščine prejme Koordinator. Vpisna dokumentacija in priložene fotografije enot nesnovne kulturne dediščine, ki so že del Registra, so dostopne na spletni strani Koordinatorja in Ministrstva za kulturo.

Celovito dokumentiranje stanja nesnovne dediščine v času in prostoru je najtesneje povezano z zavestjo, da nesnovna kulturna dediščina kot ena od zvrsti kulturne dediščine omogoča ohranjanje skupne identitete in občutka pripadnosti. Izjemno velik interes za nesnovno kulturno dediščino spodbuja pridobivanje raznovrstne dokumentacije in dopolnjevanje znanja o sedanjem stanju v Sloveniji, dokumentiranje pa je predvsem pomemben korak k njenemu globljemu spoznavanju, preučevanju in vrednotenju.

Viri in literatura

JERIN, Anja: Fotografsko dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine in izbor prilog za Register. V: Anja Jerin idr. (ur.), *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2012, 41–45.

KIRSCHENBLATT-GIMBLETT, Barbara: Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International* 56/221, 222, 2004, 52–65 (dostopno na: http://www.nyu.edu/classes/bkg/web/heritage_MI.pdf, 20. 4. 2013).

KURIN, Richard: Museums and Intangible Heritage: Culture Dead or Alive? *Icom News* 4, 2004, 7–9.

PUKL, Adela: Nosilci in Register žive kulturne dediščine. V: Anja Jerin idr. (ur.), *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2012, 27–33.

VALENTINČIČ FURLAN, Nadja: Avdiovizualno dokumentiranje nesnovne kulturne dediščine in karakteristični video prikazi za Register. V: Anja Jerin idr. (ur.), *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2012, 35–40.

Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Ur. l. RS-MP, št. 1/2008; <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=20082,16.5.2013>.

ZVKD-1: Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ur. l. RS, št. 16/2008; <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485,16.5.2013>.

Spletna vira

Spletni vir 1:

http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/, 31. 5. 2013.

Spletni vir 2: <http://www.nesovnadediscina.si>, 31. 5. 2013.

Intangible Cultural Heritage and Its Documentation

The Register of Intangible Cultural Heritage is a national expert catalog of intangible cultural heritage. It currently contains thirty-four units that have been identified as suitable for the Register by the Work Team of the Coordinator for the Protection of Intangible Cultural Heritage. While the Register is managed by the Slovene Ministry of Culture the proposals are prepared by the Coordinator. Proposals are prepared on the basis of thorough documentation of each unit of the intangible cultural heritage. Application documents submitted to the Coordinator include a meticulously completed application form with all pertinent enclosures. This article briefly outlines the registration process that takes place in the territory of Slovenia. The process begins with the preparation of the necessary documentation on all aspects of a given unit of intangible cultural heritage. The text emphasizes the necessity of documenting the intangible cultural heritage as well as the value of documents that originate in the course of this process.

